

Feasibility of Islamic-Based Good Marital Conduct in Enhancing Family Resilience and Marital Happiness

1. Zeynab Sadat Mirghazanfary¹: Department of Counseling, Ro.C., Islamic Azad University, Roudehen, Iran
 2. MohammadReza Jahangirzade Ghomi^{2*}: Psychology Group, Imam Khomeini Educational and Research Institute, Qom, Iran
 3. Pantea Jahangir³: Department of Counseling, Ro.C., Islamic Azad University, Roudehen, Iran
 4. Farideh Dokanehifard⁴: Department of Counseling, Ro.C., Islamic Azad University, Roudehen, Iran
- *Corresponding Author's Email: Jahangirzadeh@iki.ac.ir

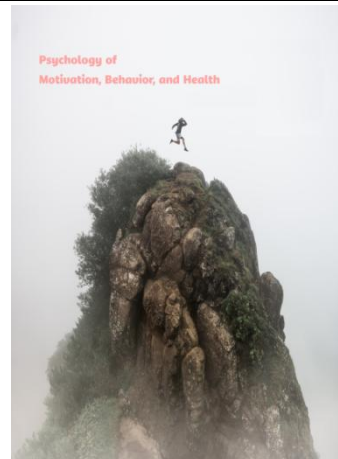
Received: 2026-01-07

Revised: 2026-05-08

Accepted: 2026-05-16

Initial Publish: 2026-05-16

Final Publish: 2026-01-07

Abstract

Introduction and Aim: In recent decades, increasing psychological stress, social transformations, and changes in family interaction patterns have highlighted the importance of identifying factors influencing family resilience and marital happiness. The present study aimed to investigate the feasibility of Islamic-based good marital conduct and explain its role in enhancing family resilience and marital happiness.

Methodology: This study was conducted using an exploratory mixed-method approach. In the qualitative phase, the components of good marital conduct were extracted through analysis of Islamic sources, religious texts, and semi-structured interviews with experts in psychology, family counseling, and Islamic studies. In the quantitative phase, the statistical population consisted of married individuals attending family counseling and educational centers who were selected through convenience sampling. Research instruments included family resilience, marital happiness, and marital relationship quality questionnaires. Data were analyzed using correlation tests, regression analysis, and structural equation modeling.

Findings: The findings revealed that Islamic-based good marital conduct had a significant positive relationship with family resilience and marital happiness. Components such as empathy, compassion, companionship, mutual respect, spiritual commitment, and constructive communication significantly predicted marital satisfaction and family adaptability. The results further demonstrated that emotional support and shared spirituality played important mediating roles in strengthening marital stability and reducing family conflicts.

Conclusion: The findings suggest that Islamic good marital conduct can serve as a comprehensive framework for strengthening emotional relationships, enhancing family resilience, and promoting marital happiness. Integrating ethical and spiritual teachings into educational programs and family-centered interventions may contribute to improving psychological well-being and family stability.

Keywords: Good marital conduct, Islamic sources, family resilience, marital happiness, spirituality, marital relationships, Islamic family

How to Cite: Mirghazanfary, Z. S., Jahangirzade Ghomi, M., Jahangir, P., & Dokanehifard, F. (2026). Feasibility of Islamic-Based Good Marital Conduct in Enhancing Family Resilience and Marital Happiness. *Psychology of Motivation, Behavior, and Health*, 4(3), 1-20.

Copyright: © 2026 by the authors. Published under the terms and conditions of Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Extended Abstract

Introduction and Aim

Family resilience and marital happiness have become central concepts in contemporary psychological, sociological, and family studies due to the increasing complexity of modern life, rapid social transformations, economic instability, and emotional challenges experienced by couples across cultures. In recent decades, scholars have increasingly emphasized that marital relationships are not merely legal or social arrangements, but dynamic emotional systems in which compassion, empathy, companionship, mutual respect, and spiritual commitment play essential roles in maintaining psychological well-being and family stability (Birni & Eryilmaz, 2022; Carreno et al., 2023). Within this framework, the Islamic concept of *Hosn-e-Moasherat* (good marital conduct) represents a multidimensional relational model grounded in ethical interaction, emotional reciprocity, spiritual responsibility, and compassionate communication between spouses. Islamic teachings conceptualize marital life as a sacred emotional partnership in which kindness, patience, forgiveness, and mutual support constitute the foundation of family cohesion and psychological security. Recent studies have demonstrated that religious commitment and spiritually oriented coping mechanisms contribute significantly to emotional resilience, marital satisfaction, and subjective well-being among couples facing adversity (Cohen et al., 2025; Lazarus & Arun, 2025; Lyman et al., 2024). Similarly, research has shown that religious service participation and spiritual involvement are associated with increased happiness, optimism, and interpersonal stability (Chen & Chen, 2021; Wheatley, 2023). The growing body of literature on family resilience further indicates that emotionally supportive interactions, healthy companionship, and shared values strengthen couples' ability to adapt to crises and preserve relational stability under stressful conditions (Prasetyo et al., 2023; Pudjiati et al., 2021). Studies conducted during the COVID-19 pandemic also highlighted the protective role of spiritual well-being, family cohesion, and religious coping in maintaining emotional balance and resilience among families (Kasdi & Saifudin, 2020; Pirutinsky et al., 2020; Saud et al., 2021). Moreover, companionship has been identified as a critical predictor of relational satisfaction and emotional health in couples, particularly through daily interactions characterized by empathy, shared activities, and emotional responsiveness (Lüscher et al., 2022; Stadler et al., 2022; Tong et al., 2022). Research on

attachment, emotional recognition, and dyadic interaction patterns has further demonstrated that constructive communication and emotional sensitivity directly influence relationship quality and psychological adjustment among married couples (Boateng, 2020; Boateng et al., 2021; Koçak et al., 2023). In Islamic family studies, scholars have emphasized that awareness and implementation of Islamic family principles enhance family resilience, strengthen interpersonal trust, and reduce emotional fragmentation within marital systems (Fathoni, 2021; Hidayati et al., 2022; Sholeh et al., 2021). Furthermore, concepts such as mutuality, gender balance, compassion, and ethical reciprocity have been introduced as important Islamic foundations for stable and resilient family structures (Fauzi & Ashilah, 2020; Gumiandari & Nafia, 2020). Existing evidence also suggests that resilience is associated with spiritual meaning-making, optimism, emotional flexibility, and compassionate coping strategies during hardship (Duran et al., 2020; Habibolah, 2021). Although numerous studies have separately investigated marital satisfaction, happiness, spirituality, and resilience, fewer studies have comprehensively examined the role of Islamic good marital conduct as an integrated relational and spiritual framework for strengthening family resilience and marital happiness. Therefore, the present study aimed to investigate the role of *Hosn-e-Moasherat* based on Islamic teachings in promoting family resilience and marital happiness among married individuals.

Methodology

The present study was conducted using a mixed-method sequential exploratory design combining qualitative and quantitative approaches. In the qualitative phase, the conceptual foundations and components of Islamic good marital conduct were extracted through thematic analysis of Islamic texts, including Quranic verses, Hadiths, classical Islamic ethical writings, and contemporary scholarly literature related to family relations, marital ethics, resilience, and happiness. Semi-structured interviews were also conducted with experts in Islamic studies, family counseling, psychology, and marital therapy in order to identify the practical dimensions of good marital conduct within contemporary family life. Participants in the qualitative phase were selected using purposive sampling until theoretical saturation was achieved. The extracted themes were categorized into major dimensions including emotional support, compassion, respectful communication, spiritual commitment,

patience, forgiveness, companionship, mutual responsibility, and conflict management.

In the quantitative phase, the identified components were operationalized into a structured assessment framework. The statistical population included married individuals attending counseling centers and family education programs. Participants were selected using convenience sampling. Standardized questionnaires assessing marital happiness, family resilience, emotional companionship, and relational well-being were administered. Validity of the instruments was evaluated through expert review and confirmatory factor analysis, while reliability indices were assessed using Cronbach's alpha coefficients and composite reliability measures. Data analysis was performed using SPSS and structural equation modeling techniques. Descriptive statistics, Pearson correlation coefficients, regression analyses, and path analyses were used to examine the relationships among the variables and determine the predictive role of Islamic good marital conduct in family resilience and marital happiness.

Findings

The findings demonstrated that Islamic good marital conduct had a significant positive relationship with both family resilience and marital happiness. Couples who reported higher levels of compassionate interaction, mutual respect, emotional support, and spiritual commitment also demonstrated significantly greater emotional stability, relational satisfaction, and adaptability during stressful circumstances. The results of correlation analysis indicated strong positive associations between companionship, empathy, forgiveness, and marital happiness. Emotional companionship emerged as one of the strongest predictors of relationship satisfaction and psychological well-being among couples. Furthermore, regression analyses revealed that spiritual commitment and ethical communication significantly predicted family resilience even after controlling for demographic variables.

The structural equation modeling results showed that emotional support and compassionate communication indirectly influenced marital happiness through increased relational trust and psychological security. Couples who practiced constructive communication and mutual understanding reported lower levels of emotional conflict and greater relational intimacy. The findings also demonstrated that spiritual coping strategies and shared religious values enhanced

couples' capacity to manage life stressors and preserve emotional balance during periods of adversity. Participants who demonstrated stronger adherence to Islamic relational principles reported greater optimism, patience, and emotional flexibility when confronting marital disagreements and family challenges.

Additionally, the results showed that companionship and shared daily experiences significantly contributed to positive emotional affect and interpersonal closeness. Couples who spent meaningful time together and engaged in collaborative emotional interactions exhibited stronger resilience against external stressors such as financial difficulties, occupational pressures, and social uncertainty. The findings further indicated that forgiveness and emotional tolerance played important mediating roles in reducing relational instability and preventing emotional withdrawal between spouses. Overall, the results confirmed that Islamic good marital conduct functions as a multidimensional protective framework that strengthens emotional attachment, enhances marital happiness, and promotes adaptive family functioning.

Discussion and Conclusion

The findings of the present study indicate that Islamic good marital conduct serves as an important relational and spiritual resource for strengthening marital happiness and family resilience. The results suggest that emotionally supportive and ethically grounded marital interactions contribute substantially to psychological security, emotional intimacy, and adaptive coping capacities within families. Compassion, empathy, patience, and companionship appear to function as stabilizing mechanisms that reduce emotional fragmentation and facilitate constructive responses to marital stressors. In addition, the integration of spiritual values into daily marital interactions provides couples with a shared framework of meaning, responsibility, and emotional commitment that enhances long-term relational stability.

The study also highlights the importance of companionship and emotional responsiveness in fostering healthy marital relationships. Couples who engage in supportive communication and mutual understanding are more capable of regulating emotional tension and maintaining relational satisfaction during periods of crisis. These findings suggest that emotional companionship is not merely a

supplementary aspect of marriage but a core dimension of relational resilience and psychological well-being. Moreover, the role of forgiveness and emotional flexibility demonstrates that resilient families are characterized not by the absence of conflict, but by the presence of adaptive emotional processes that facilitate reconciliation and relational repair.

Another important implication of the findings concerns the role of spirituality and religious commitment in promoting emotional resilience among couples. Shared spiritual beliefs and religious practices appear to provide emotional stability, hope, and meaning-making capacities that help couples cope with adversity more effectively. The Islamic framework of good marital conduct emphasizes balance between emotional affection, ethical responsibility, and spiritual awareness, thereby creating a holistic model for family well-being. This

multidimensional perspective can contribute to the development of culturally sensitive counseling interventions and family education programs grounded in religious and ethical values.

Overall, the present study demonstrated that Islamic good marital conduct significantly contributes to marital happiness and family resilience through emotional support, compassionate interaction, spiritual commitment, and constructive communication. The findings underscore the importance of integrating ethical, emotional, and spiritual dimensions into family intervention programs aimed at strengthening marital relationships and promoting psychological well-being. The study further suggests that family resilience can be enhanced through educational initiatives that cultivate empathy, companionship, forgiveness, and value-based communication among couples.

امکان‌سنجی حسن معاشرت مبتنی بر منابع اسلامی در ارتقای تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی

۱. زینب سادات میرغضنفری¹؛ گروه مشاوره، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران
 ۲. محمدرضا جهانگیرزاده قمی²؛ گروه روانشناسی، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، قم، ایران
 ۳. پانته آ جهانگیر³؛ گروه مشاوره، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران
 ۴. فریده دوکانه ای فرد⁴؛ گروه مشاوره، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران
- *ایمیل نویسنده مسئول: Jahangirzadeh@iki.ac.ir

انتشار نهایی: ۱۴۰۵/۰۶/۰۱

انتشار اولیه: ۱۴۰۵/۰۲/۲۶

پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۲۶

بازنگری: ۱۴۰۵/۰۲/۱۸

دریافت: ۱۴۰۴/۱۰/۱۷

چکیده

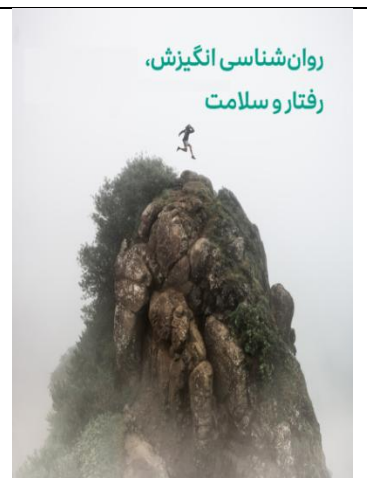
مقدمه و هدف: در دهه‌های اخیر، افزایش تنش‌های روانی، تحولات اجتماعی و تغییر الگوهای ارتباطی خانواده، اهمیت توجه به عوامل مؤثر بر تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی را دوچندان کرده است. پژوهش حاضر با هدف بررسی امکان‌سنجی حسن معاشرت مبتنی بر منابع اسلامی و تبیین نقش آن در ارتقای تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی انجام شد.

روش‌شناسی: این پژوهش با رویکرد آمیخته اکتشافی انجام شد. در بخش کیفی، مؤلفه‌های حسن معاشرت از طریق تحلیل منابع اسلامی، متون دینی و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با متخصصان حوزه روان‌شناسی، مشاوره خانواده و علوم اسلامی استخراج گردید. در بخش کمی، جامعه آماری شامل افراد متأهل مراجعه‌کننده به مراکز مشاوره و آموزش خانواده بود که به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش شامل پرسشنامه‌های تاب‌آوری خانواده، شادمانی زناشویی و کیفیت روابط زوجین بود. داده‌ها با استفاده از آزمون‌های همبستگی، رگرسیون و مدل‌یابی معادلات ساختاری تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که حسن معاشرت مبتنی بر آموزه‌های اسلامی رابطه مثبت و معناداری با تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی دارد. همچنین، مؤلفه‌هایی همچون همدلی، شفقت، همراهی، احترام متقابل، تعهد معنوی و ارتباط سازنده، پیش‌بینی‌کننده‌های معنادار رضایت زناشویی و سازگاری خانوادگی بودند. یافته‌ها بیانگر آن بود که حمایت عاطفی و معنویت مشترک، نقش واسطه‌ای مهمی در تقویت پایداری روابط زوجین و کاهش تعارضات خانوادگی ایفا می‌کنند.

نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌های پژوهش، حسن معاشرت اسلامی می‌تواند به‌عنوان الگویی جامع برای تقویت روابط عاطفی، افزایش تاب‌آوری خانواده و ارتقای شادمانی زناشویی مورد استفاده قرار گیرد. بهره‌گیری از آموزه‌های اخلاقی و معنوی در برنامه‌های آموزشی و مداخلات خانواده‌محور می‌تواند زمینه ارتقای سلامت روان و پایداری خانواده را فراهم سازد.

کلیدواژه‌گان: حسن معاشرت، منابع اسلامی، تاب‌آوری خانواده، شادمانی زناشویی، معنویت، روابط زوجین، خانواده اسلامی

نحوه استناددهی: میرغضنفری، زینب سادات، جهانگیرزاده قمی، محمدرضا، جهانگیر، پانته آ، و دوکانه ای فرد، فریده. (۱۴۰۵). امکان‌سنجی حسن معاشرت مبتنی بر منابع اسلامی در ارتقای تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی. *روان‌شناسی انگیزش، رفتار و سلامت*، ۴(۳)، ۲۰-۱.

مجاز و حق نشر: © ۱۴۰۵ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC) صورت گرفته است. (4.0)

مقدمه

خانواده‌ها نه تنها یک نظام اعتقادی، بلکه چارچوبی برای تفسیر مشکلات، تنظیم روابط و ایجاد همبستگی عاطفی محسوب می‌شود. پژوهش لازاروس و آرون نشان داد که درگیری معنوی با افزایش ذهنیت مثبت و تاب‌آوری روان‌شناختی همراه است و افراد دارای پیوند معنوی قوی‌تر، در مواجهه با دشواری‌های زندگی عملکرد سازگارانه‌تری دارند (Lazarus & Arun, 2025). همچنین، کوهن و همکاران بیان کردند که مقابله مذهبی و شفقت، نقش مهمی در افزایش تاب‌آوری در شرایط دشوار ایفا می‌کنند و می‌توانند فشارهای ناشی از تعارضات و بحران‌های خانوادگی را تعدیل نمایند (Cohen et al., 2025). این یافته‌ها نشان می‌دهد که مؤلفه‌های دینی و معنوی می‌توانند بستری مهم برای ارتقای کیفیت روابط زوجین و افزایش شادمانی زناشویی فراهم آورند.

در جوامع اسلامی، خانواده جایگاهی مقدس و محوری دارد و آموزه‌های اسلامی، بر مفاهیمی همچون مودت، رحمت، حسن معاشرت، گذشت، همدلی و مسئولیت‌پذیری متقابل تأکید فراوان کرده‌اند. مفهوم «حسن معاشرت» در منابع اسلامی، صرفاً به رعایت رفتارهای ظاهری محدود نیست، بلکه مجموعه‌ای از تعاملات اخلاقی، عاطفی، ارتباطی و معنوی را دربرمی‌گیرد که می‌تواند زمینه‌ساز آرامش روانی و انسجام خانواده باشد. پژوهش‌های مرتبط با فقه خانواده اسلامی نشان داده‌اند که آگاهی و عمل به اصول اسلامی در روابط خانوادگی، با افزایش تاب‌آوری خانواده و کاهش تعارضات زناشویی همراه است (Fathoni, 2021; Sholeh et al., 2021). همچنین، گومیان‌داری و نافیا تأکید کردند که رویکردهای اعتدالی اسلامی و نگرش‌های مبتنی بر «مبادله» و عدالت جنسیتی، می‌توانند به تحکیم خانواده و افزایش مقاومت آن در برابر بحران‌ها کمک کنند (Gumiandari & Nafia, 2020). در همین راستا، هدایتی و همکاران نشان دادند که ایفای متوازن نقش‌های خانوادگی توسط زنان، در چارچوب فقه پویای خانواده، به تقویت تاب‌آوری خانواده و ارتقای کارکردهای عاطفی خانواده منجر می‌شود (Hidayati et al., 2022). این یافته‌ها بیانگر آن است که آموزه‌های اسلامی، ظرفیت بالایی برای ارائه الگوهای کارآمد در ارتقای سلامت خانواده دارند.

خانواده به‌عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش تعیین‌کننده‌ای در تأمین سلامت روان، ثبات عاطفی و انسجام اجتماعی ایفا می‌کند و کیفیت روابط زناشویی درون خانواده، یکی از مهم‌ترین شاخص‌های سلامت فردی و اجتماعی محسوب می‌شود. در دهه‌های اخیر، تحولات فرهنگی، اقتصادی و فناورانه، ساختار و کارکرد خانواده را با تغییرات گسترده‌ای مواجه ساخته است؛ به گونه‌ای که زوجین در کنار فرصت‌های جدید، با فشارهای روانی، تعارضات ارتباطی و چالش‌های متعددی در حفظ رضایت زناشویی و شادمانی خانوادگی روبه‌رو شده‌اند. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که کیفیت تعاملات زوجین، میزان حمایت عاطفی متقابل و توانایی مقابله با بحران‌ها، نقش اساسی در پایداری خانواده و ارتقای تاب‌آوری آن دارد (Cowan & Cowan, 2020; Hetherington & Kelly, 2020). تاب‌آوری خانواده به‌عنوان توانایی نظام خانوادگی در سازگاری مؤثر با فشارها، بحران‌ها و تغییرات زندگی تعریف می‌شود و می‌تواند زمینه‌ساز حفظ سلامت روانی و عاطفی اعضای خانواده در شرایط دشوار باشد (Nadrowska et al., 2020; Pudjiati et al., 2021). از سوی دیگر، شادمانی زناشویی نیز نه تنها بازتابی از رضایت زوجین از رابطه مشترک است، بلکه به‌عنوان عاملی محافظ در برابر تعارضات، فرسودگی عاطفی و فروپاشی خانواده شناخته می‌شود (Birni & Eryilmaz, 2022; Hoseinnejad et al., 2020). بر این اساس، بررسی عوامل مؤثر بر تقویت تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی، به یکی از حوزه‌های مهم پژوهشی در روان‌شناسی خانواده، مطالعات اجتماعی و سلامت روان تبدیل شده است.

یکی از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر کیفیت روابط خانوادگی، نوع نگرش‌ها، باورها و ارزش‌های حاکم بر روابط زوجین است. در این میان، دین و معنویت به‌عنوان منابع مهم معنا، امید، حمایت روانی و انسجام اخلاقی، جایگاه برجسته‌ای در تقویت روابط زناشویی و افزایش تاب‌آوری خانواده دارند. مطالعات مختلف نشان داده‌اند که مشارکت مذهبی، باورهای معنوی و راهبردهای مقابله مذهبی می‌توانند به کاهش تنش‌های روانی، افزایش سازگاری و ارتقای رضایت از زندگی منجر شوند (Pirutinsky et al., 2020; Saud et al., 2021; Wheatley, 2023). در واقع، دین برای بسیاری از

یا فردی نیست، بلکه به کیفیت روابط عاطفی، معنوی و ارتباطی زوجین وابسته است.

یکی از ابعاد مهم در روابط زوجین، کیفیت همراهی و هم‌نشینی عاطفی میان آنان است. مفهوم companionship یا همراهی، در سال‌های اخیر به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی رضایت زناشویی و سلامت روان مطرح شده است. پژوهش لوشر و همکاران نشان داد که تجربه «خوش‌گذرانی مشترک» و تعاملات مثبت روزمره، نقش مهمی در رضایت رابطه و بهزیستی زوجین دارد (Lüscher et al., 2022). همچنین، استادلر و همکاران نشان دادند که همراهی میان زوجین، با هیجان‌ات مثبت، رفتارهای سلامت‌محور و رضایت بیشتر از رابطه همراه است (Stadler et al., 2022). در مطالعه‌ای دیگر، تانگ و همکاران همراهی و حمایت همدلانه را یکی از عمیق‌ترین تجربه‌های انسانی در کاهش افسردگی و احساس تنهایی معرفی کردند (Tong et al., 2022). این مفهوم در روابط زناشویی، می‌تواند به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های حسن معاشرت تلقی شود؛ زیرا حسن معاشرت در معنای عمیق خود، بر حضور عاطفی، همدلی، حمایت و همراهی سازنده میان زوجین تأکید دارد. افزون بر این، مطالعات جدید مبتنی بر تحلیل مکالمات زوجین و فناوری‌های هوشمند نشان داده‌اند که سبک دلبستگی و کیفیت تعاملات گفتاری زوجین، قابلیت پیش‌بینی هیجان‌ات و کیفیت رابطه را دارد (Boateng, 2020; Boateng et al., 2021; Koçak et al., 2023). این یافته‌ها نشان می‌دهد که نحوه تعاملات روزمره زوجین، یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر شادمانی و پایداری زندگی مشترک است.

از سوی دیگر، مطالعات متعددی بر نقش شفقت، معنای زندگی و انعطاف‌پذیری روان‌شناختی در ارتقای سلامت خانواده تأکید کرده‌اند. کارنو و همکاران نشان دادند که شادمانی بالغانه و انعطاف‌پذیری روان‌شناختی، با مؤلفه‌های مدل PERMA و بهزیستی روانی ارتباط معناداری دارد (Carreno et al., 2023). همچنین، پژوهش‌هایی در زمینه شخصیت و روابط عاشقانه بیانگر آن است که توافق شخصیتی و درک متقابل زوجین، نقش مهمی در پایداری رابطه دارد (Madeline et al., 2020). از منظر اسلامی نیز، شفقت، رحمت، صبر و مدارا از مهم‌ترین مؤلفه‌های روابط خانوادگی سالم محسوب می‌شوند. حبیب‌اللهی با تحلیل قرآن و احادیث، عوامل

تاب‌آوری خانواده در سال‌های اخیر، به‌ویژه در مواجهه با بحران‌های اجتماعی و جهانی، اهمیت بیشتری یافته است. همه‌گیری کووید-۱۹ نمونه‌ای از شرایطی بود که خانواده‌ها را با فشارهای اقتصادی، روانی و ارتباطی گسترده‌ای مواجه ساخت. پژوهش‌های انجام‌شده در این دوره نشان داد که خانواده‌هایی که از حمایت اجتماعی، انسجام معنوی و سازوکارهای مقابله‌ای قوی‌تری برخوردار بودند، توانستند سازگاری بیشتری با بحران داشته باشند (Kasdi & Saifudin, 2020; Ouoba & Sawadogo, 2022). همچنین، پرستیو و همکاران نشان دادند که بهزیستی مذهبی، تأثیر مستقیمی بر حفظ نگرش مثبت و تاب‌آوری خانواده در دوران همه‌گیری داشته است (Prasetyo et al., 2023). نوردین و همکاران نیز در مطالعه‌ای بر خانواده‌های مسلمان بیان کردند که بازنگری در مسئولیت‌های اقتصادی و خانوادگی بر مبنای آموزه‌های اسلامی، می‌تواند به حفظ ثبات خانواده در شرایط بحران کمک کند (Nuridin et al., 2021). این مطالعات نشان می‌دهد که خانواده‌های برخوردار از بنیان‌های ارزشی و معنوی مستحکم، در برابر بحران‌ها آسیب‌پذیری کمتری دارند و بهتر می‌توانند روابط خود را حفظ کنند.

شادمانی زناشویی نیز به‌عنوان یکی از ابعاد اساسی کیفیت زندگی خانوادگی، تحت تأثیر عوامل فردی، بین‌فردی، فرهنگی و معنوی قرار دارد. مطالعات نشان داده‌اند که رضایت زناشویی و احساس خوشبختی در زندگی مشترک، با کیفیت ارتباطات، حمایت عاطفی، صمیمیت و همدلی زوجین ارتباط مستقیم دارد (Lüscher et al., 2022; Stadler et al., 2022). پژوهش ساتارزاده جهدی و همکاران نشان داد که آموزش جرأت‌ورزی جنسی می‌تواند رضایت زناشویی و شادمانی زنان را بهبود بخشد (Sattarzadeh Jahdi et al., 2024). همچنین، کیم و همکاران دریافته‌اند که مداخلات روان‌شناختی در زنان ناباور، موجب کاهش استرس، افزایش صمیمیت و ارتقای رضایت جنسی و عاطفی می‌شود (Kim et al., 2020). از سوی دیگر، چن و چن در پژوهشی درباره نقش دین در ازدواج و شادمانی نشان دادند که باورهای مذهبی و مشارکت دینی، با افزایش رضایت از زندگی زناشویی همراه است (Chen & Chen, 2021). این یافته‌ها بیانگر آن است که شادمانی زناشویی صرفاً محصول شرایط اقتصادی

شادمانی زناشویی مورد مطالعه قرار گرفته است. همچنین، بسیاری از مطالعات پیشین، به بافت فرهنگی و دینی جوامع اسلامی توجه کافی نداشته‌اند و نیاز به الگوهای بومی و مبتنی بر آموزه‌های اسلامی همچنان احساس می‌شود (Dehkami et al., 2023; Duran et al., 2020; Fauzi & Ashilah, 2020). بنابراین، با توجه به اهمیت خانواده در سلامت جامعه، نقش معنویت و دین در پایداری روابط زناشویی، و ضرورت بهره‌گیری از الگوهای بومی و اسلامی در ارتقای سلامت خانواده، پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش حسن معاشرت مبتنی بر منابع اسلامی در ارتقای تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی انجام شد.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر با هدف امکان‌سنجی پروتکل حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی در ارتقای تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی در زنان انجام شد. روش پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر شیوه اجرا، آمیخته اکتشافی بود؛ بدین معنا که ابتدا در بخش کیفی، مدل مفهومی حسن معاشرت اسلامی از طریق تحلیل مفهومی - محتوایی منابع اسلامی استخراج و سپس بر مبنای آن، پروتکل آموزشی حسن معاشرت تدوین و اعتبارسنجی شد و در مرحله بعد، در بخش کمی، امکان‌سنجی و اثربخشی مقدماتی پروتکل تدوین‌شده بر تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی آزمون گردید. در بخش کیفی، جامعه مورد مطالعه شامل منابع معتبر اسلامی مرتبط با مفهوم حسن معاشرت، به‌ویژه قرآن کریم، کتب روایی شیعی، منابع متأثر معتبر و مجموعه‌های روایی قابل استناد، و نیز متخصصان حوزه روان‌شناسی اسلامی و خانواده بود. منابع دینی با نمونه‌گیری هدفمند و بر اساس کفایت نظری و اشباع اطلاعاتی انتخاب شدند و برای اعتبارسنجی مؤلفه‌ها و بسته آموزشی، از روش دلفی در دو راند استفاده شد. در راند نخست، پنج نفر از متخصصان روان‌شناسی اسلامی و خانواده برای بررسی میزان انطباق و ضرورت مؤلفه‌های استخراج‌شده از منابع اسلامی مشارکت کردند و در راند دوم، هشت نفر از متخصصان واجد تجربه در حوزه روان‌شناسی اسلامی، مشاوره، خانواده‌درمانی، زوج‌درمانی و طراحی مداخلات روان‌شناختی، روایی محتوایی پروتکل تدوین‌شده را ارزیابی نمودند. پس از تأیید مدل مفهومی، پروتکل حسن معاشرت اسلامی برای زنان در یازده جلسه تدوین شد

متعددی همچون توکل، امید، صبر، همدلی و معنویت را به‌عنوان عناصر اصلی تاب‌آوری معرفی کرده است (Habibolah, 2021). همچنین، دوران تعارض و سختی‌های زناشویی می‌تواند زمینه‌ای برای رشد معنوی و تعمیق روابط باشد؛ به‌گونه‌ای که لایمن و همکاران نشان دادند زنان مذهبی در مواجهه با تعارضات زناشویی، از راهبردهای معنوی و مبتنی بر ایمان برای حفظ رابطه و کاهش تنش استفاده می‌کنند (Lyman et al., 2024). چنین رویکردهایی می‌تواند به تقویت امید، همبستگی عاطفی و پایداری خانواده منجر شود.

افزون بر این، پژوهش‌ها نشان داده‌اند که متغیرهای اجتماعی و فرهنگی نیز نقش مهمی در تاب‌آوری خانواده ایفا می‌کنند. پودجیاتی و همکاران، هویت فرهنگی، وضعیت اقتصادی، حمایت اجتماعی و راهبردهای مقابله‌ای را از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر تاب‌آوری خانواده معرفی کردند (Pudjiati et al., 2021). در مطالعه‌ای دیگر، بواتنگ و همکاران نشان دادند که هیجانات زوجین در تعارضات، به‌شدت تحت تأثیر رفتار و واکنش شریک زندگی قرار دارد (Boateng et al., 2021). همچنین، ژانگ و همکاران در بررسی ارتباط والد-فرزند نشان دادند که همراهی و احساس امنیت، نقش واسطه‌ای در سازگاری روانی کودکان دارد (Zhang et al., 2023). این نتایج بیان می‌کند که روابط گرم، حمایتگر و همراه با امنیت عاطفی، نه‌تنها برای زوجین، بلکه برای کل نظام خانواده ضروری است. در همین راستا، یایا بوکوم و همکاران نیز نشان دادند که همراهی و حضور حمایتی در شرایط دشوار، موجب کاهش اضطراب و افزایش احساس امنیت می‌شود (Yaya Bocoum et al., 2023). چنین یافته‌هایی اهمیت حمایت عاطفی و حسن معاشرت را در تمامی ابعاد زندگی خانوادگی برجسته می‌سازد.

با وجود گسترش مطالعات مرتبط با تاب‌آوری خانواده، شادمانی زناشویی و نقش معنویت در سلامت خانواده، هنوز خلأهای پژوهشی قابل توجهی در زمینه تبیین نقش «حسن معاشرت» مبتنی بر منابع اسلامی وجود دارد. بخش عمده پژوهش‌های موجود، یا بر جنبه‌های روان‌شناختی و رفتاری روابط زناشویی متمرکز بوده‌اند یا به بررسی کلی نقش دین و معنویت پرداخته‌اند؛ در حالی که مفهوم حسن معاشرت، به‌عنوان یکی از مفاهیم بنیادین در اخلاق و فقه اسلامی، کمتر به‌صورت نظام‌مند و علمی در ارتباط با تاب‌آوری خانواده و

و محتوای آن بر مؤلفه‌هایی مانند هوشمندی ارتباطی، نگرش الهی، تدبیر و حل مسئله، تصمیم‌گیری منطقی، تغافل، انگیزش معنوی خدامحور، صمیمیت و مهرورزی، رعایت مرزها و حفظ حریم، رفتار سازگارانه اخلاقی، رفتار حمایتی و رفتار اقتصادی متمرکز بود. بخش کمی پژوهش با طرح شبه‌آزمایشی پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری یک‌ماهه همراه با گروه کنترل انجام شد. جامعه آماری این بخش شامل زنان دارای تعارضات زناشویی مراجعه‌کننده به کلینیک مشاوره مأوای امن در منطقه ۱۴ شهر تهران طی سال ۲۰۲۴-۲۰۲۵ بود. پس از اطلاع‌رسانی حضوری و مجازی، ۷۶ نفر برای شرکت در کارگاه اعلام آمادگی کردند و پس از غربالگری اولیه از طریق پرسشنامه دزدگی زناشویی، پرسشنامه جمعیت‌شناختی و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، ۳۴ نفر که ملاک‌های ورود به پژوهش را داشتند به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند و سپس به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل، هر گروه ۱۷ نفر، جای‌گذاری گردیدند. ملاک‌های ورود شامل پایبندی متوسط به اعتقادات دینی، برخورداری از سطح متوسط حسن معاشرت، دزدگی زناشویی در حد متوسط، داشتن حداقل تحصیلات دیپلم و متأهل بودن بود. غیبت بیش از یک جلسه در فرایند آموزش و عدم همکاری در تکمیل پرسشنامه‌ها نیز به‌عنوان ملاک‌های خروج در نظر گرفته شد. گروه آزمایش پروتکل حسن معاشرت اسلامی را در یازده جلسه دریافت کرد، در حالی که گروه کنترل در این بازه مداخله‌ای دریافت نکرد. متغیر مستقل پژوهش، پروتکل آموزشی حسن معاشرت مبتنی بر منابع اسلامی و متغیرهای وابسته، تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی بودند که در سه مرحله پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری یک‌ماهه اندازه‌گیری شدند.

در بخش کیفی پژوهش، ابزار اصلی گردآوری داده‌ها فیش‌برداری نظام‌مند از منابع اسلامی و روان‌شناختی مرتبط با حسن معاشرت بود. پژوهشگر ابتدا آیات، روایات، احادیث و متون معتبر مرتبط با حسن معاشرت، روابط زوجی، اخلاق ارتباطی، مسئولیت‌پذیری، مهرورزی، حفظ حریم، تعهد، وفای به عهد، سازگاری، خویشنداری و رفتارهای حمایتی و اقتصادی در خانواده را شناسایی و سپس داده‌های استخراج‌شده را در فیش‌های پژوهشی ثبت کرد. هر فیش شامل مشخصات منبع، محتوای مرتبط، مضمون اولیه و نسبت آن با

مفهوم حسن معاشرت بود. پس از استخراج اولیه داده‌ها، مفاهیم مشابه طبقه‌بندی و در قالب کدها، مؤلفه‌ها و ابعاد نظری سازمان‌دهی شدند. برای بررسی روایی محتوایی مدل مفهومی، فرم ارزیابی روایی محتوایی مؤلفه‌های حسن معاشرت اسلامی توسط پژوهشگر طراحی شد و در اختیار متخصصان راند نخست دلفی قرار گرفت. در این فرم، متخصصان میزان ضرورت و انطباق هر مؤلفه با منابع اسلامی و منطق نظری مدل را ارزیابی کردند و در صورت نیاز، پیشنهادها اصلاحی خود را درباره حذف، ادغام، بازنویسی یا تکمیل مؤلفه‌ها ارائه دادند. پس از تدوین پروتکل آموزشی، فرم دیگری برای ارزیابی روایی محتوایی بسته حسن معاشرت اسلامی تهیه شد. این فرم با هدف سنجش میزان تناسب اهداف کلی، اهداف جزئی، محتوای جلسات، تکنیک‌ها و تکالیف با مدل مفهومی طراحی گردید و شامل ۶۹ گویه مرتبط با یازده جلسه مداخله بود. متخصصان راند دوم، هر گویه را از نظر ارتباط، ضرورت و تناسب درمانی ارزیابی کردند تا میزان کفایت محتوایی پروتکل مشخص شود. در بخش کمی پژوهش، برای غربالگری شرکت‌کنندگان از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، پرسشنامه جمعیت‌شناختی و پرسشنامه دزدگی زناشویی استفاده شد. مصاحبه نیمه‌ساختاریافته برای بررسی وضعیت رابطه زوجی، میزان پایبندی دینی، سطح حسن معاشرت، رضایتمندی زناشویی و امکان مشارکت فرد در مداخله به کار رفت و در فضایی آرام در مرکز مشاوره انجام شد. پرسشنامه جمعیت‌شناختی نیز اطلاعاتی مانند سن، سطح تحصیلات، وضعیت اشتغال، میزان پایبندی به اعتقادات دینی، وضعیت رابطه با همسر، رضایت زناشویی، رضایت جنسی و سطح تعارض زناشویی را گردآوری کرد. پرسشنامه دزدگی زناشویی پاینز، به‌عنوان ابزار غربالگری، دارای ۲۰ گویه و سه مؤلفه خستگی جسمی، فرسودگی عاطفی و فرسودگی روانی است و پاسخ‌ها در طیف هفت‌درجه‌ای نمره‌گذاری می‌شوند. برای سنجش متغیرهای اصلی پژوهش، از پرسشنامه تاب‌آوری خانواده و پرسشنامه شادمانی زناشویی استفاده شد. پرسشنامه تاب‌آوری خانواده سیکسبی بر اساس نظریه سیستمی تاب‌آوری خانواده والش طراحی شده و در نسخه اصلی دارای ۶۶ گویه است که حوزه‌هایی مانند ارتباط خانوادگی و حل مسئله، منابع اقتصادی - اجتماعی، چشم‌انداز مثبت، پیوند خانوادگی، معنویت خانواده و توانایی معنا دادن به

دشواری‌ها را می‌سنجد. در نسخه ایرانی، ساختار مقیاس در سه مؤلفه ارتباط و حل مسئله، منابع مذهبی - اجتماعی و پذیرش مشکل گزارش شده و شواهد روایی و پایایی آن تأیید شده است. پرسشنامه شادمانی زناشویی نیز توسط آزرین، ناستر و جونز طراحی شده و دارای ۱۰ گویه با طیف پاسخ‌دهی ده‌درجه‌ای است. این ابزار میزان کلی شادمانی زناشویی را در حوزه‌هایی مانند استقلال فردی و زوجی، مسئولیت‌های خانه‌داری و فرزندپروری، رابطه جنسی، روابط اجتماعی، مسائل اقتصادی و شادمانی کلی زناشویی می‌سنجد. پروتکل آموزشی حسن معاشرت اسلامی نیز ابزار مداخله پژوهش بود که توسط پژوهشگر بر اساس مدل مفهومی استخراج‌شده از منابع اسلامی تدوین شد. این پروتکل شامل جلسات ارزیابی، بازخورد و مذاکره، آموزش مؤلفه‌های شناختی، انگیزشی، عاطفی، ساختاری و رفتاری حسن معاشرت، اختتام و پیگیری بود. جلسات نخست و دوم به ارزیابی رابطه، سنجش اولیه و شناخت وضعیت زوجی زنان اختصاص داشت؛ جلسه سوم بر بازخورد، مذاکره و تبیین منطق مداخله متمرکز بود؛ جلسات چهارم تا نهم به آموزش مؤلفه‌های اصلی حسن معاشرت اسلامی و تمرین تکنیک‌هایی مانند عقل یا دل، حل مسئله، تغافل، عملکرد معکوس، تقریب متوالی، مواجهه عاطفی، مهارت نه گفتن، ارتباط شفاف، تقویت عملکرد مثبت، خودباوری، مطالبه‌گری و بازسازی تعاملات خانواده اختصاص یافت؛ جلسه دهم برای جمع‌بندی، تثبیت اهداف و اجرای پس‌آزمون برگزار شد و جلسه یازدهم برای پیگیری پایداری تغییرات و اجرای ارزیابی یک‌ماهه در نظر گرفته شد.

تحلیل داده‌ها در پژوهش حاضر متناسب با ماهیت آمیخته مطالعه، در دو سطح کیفی و کمی انجام شد. در بخش کیفی، داده‌های استخراج‌شده از منابع اسلامی و روان‌شناختی با روش تحلیل مفهومی - محتوایی و با بهره‌گیری از منطق کدگذاری نظریه زمینه‌ای تحلیل شدند. بدین ترتیب، پس از گردآوری داده‌های اولیه از قرآن کریم، احادیث معتبر، منابع روایی و متون مرتبط با روان‌شناسی اسلامی، داده‌ها به صورت هم‌زمان خوانده، مقایسه و تحلیل شدند. در مرحله کدگذاری باز، عبارات، مفاهیم و گزاره‌های مرتبط با حسن معاشرت شناسایی و در قالب کدهای اولیه ثبت شد. سپس در مرحله کدگذاری محوری، کدهای مشابه و هم‌معنا در خوشه‌های مفهومی قرار گرفتند و ارتباط میان آن‌ها بررسی شد. در ادامه، کدگذاری

محوری نهایی برای سطح‌بندی مفاهیم و تشخیص روابط میان مؤلفه‌ها به کار رفت و در مرحله کدگذاری گزینشی، مضامین محوری پیرامون مفهوم مرکزی حسن معاشرت اسلامی سازمان‌دهی شدند. حاصل این فرایند، استخراج ابعاد و مؤلفه‌های مدل مفهومی حسن معاشرت اسلامی بود که مبنای تدوین پروتکل آموزشی قرار گرفت. پس از تدوین اولیه مدل، برای بررسی میزان توافق متخصصان و اعتبار محتوایی مؤلفه‌ها از روش دلفی استفاده شد. در این مرحله، داده‌های حاصل از فرم‌های ارزیابی متخصصان با شاخص‌های روایی محتوا شامل نسبت روایی محتوا و شاخص روایی محتوا بررسی شد و برای سنجش میزان توافق داوران نیز ضریب توافق کاپا - کوهن مورد استفاده قرار گرفت. پس از اصلاح مدل بر اساس دیدگاه متخصصان، پروتکل آموزشی تدوین شده نیز در راند دوم دلفی از نظر تناسب اهداف، تکنیک‌ها، محتوای جلسات و تکالیف خانگی ارزیابی شد و گویه‌هایی که از کفایت محتوایی لازم برخوردار بودند در نسخه نهایی پروتکل باقی ماندند. در بخش کمی، داده‌ها در سه مرحله پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری یک‌ماهه از دو گروه آزمایش و کنترل گردآوری شد. ابتدا شاخص‌های توصیفی شامل فراوانی، میانگین و انحراف استاندارد برای توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و نمرات متغیرهای پژوهش محاسبه گردید. سپس پیش‌فرض‌های لازم برای تحلیل استنباطی بررسی شد و نرمال بودن توزیع داده‌ها با آزمون شاپیرو - ویلک مورد ارزیابی قرار گرفت. برای آزمون اثربخشی پروتکل حسن معاشرت اسلامی بر تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی، از تحلیل واریانس با اندازه‌گیری‌های مکرر استفاده شد؛ زیرا متغیرهای وابسته در سه زمان پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری اندازه‌گیری شده بودند و هدف پژوهش، بررسی تغییرات درون‌گروهی، تفاوت‌های بین‌گروهی و اثر تعاملی زمان و گروه بود. در ادامه، برای مقایسه‌های زوجی میان مراحل اندازه‌گیری و تعیین محل دقیق تفاوت‌ها، آزمون تعقیبی بونفرونی به کار رفت. کلیه تحلیل‌های آماری بخش کمی با نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ انجام شد و سطح معناداری آماری برای تصمیم‌گیری درباره فرضیه‌های پژوهش ملاک قرار گرفت.

یافته‌ها

در مرحله کدگذاری باز، متون حدیثی و منابع اسلامی خطبه‌خط بررسی شدند و پس از حذف موارد کم‌ارتباط، داده‌های مرتبط با هدف پژوهش، یعنی تدوین بسته حسن معاشرت برای ارتقای تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی، کدگذاری گردیدند. در مجموع، ۱۳۶ کد باز استخراج شد که دامنه‌ای وسیع از مفاهیم شناختی، انگیزشی، عاطفی، ساختاری، رفتاری و پیامدی را دربر می‌گرفت. این کدها شامل مفاهیمی مانند معاشرت احسن، ارتقای مقام معنوی، کمال دین، صداقت، صبر بر سوء خلق، پرهیز از بدخلقی، خدامحوری، زیرکی، عقلانیت، مهربانی و نرم‌خویی، رعایت حدود، حفظ حرمت، دوراندیشی، خردمندی، خویشتنداری، خوش‌اخلاقی، وقار، پرهیز از خیانت و عهدشکنی، تربیت الهی، تصمیم‌گیری عاقلانه، تغافل، مهرورزی، توجه به میل همسر، نیکی به خانواده، ایجاد امنیت برای خانواده، تلاش برای کسب مال حلال، رعایت حقوق مادی زن و کمک به خانواده بود. در مقابل، کدهایی مانند سوء معاشرت، بدبینی، فساد ایمان، ذلت، بدترین مصیبت، خودخواهی، بداخلاقی، خشم، ظلم، دروغ‌گویی، پیمان‌شکنی، فریب دادن، عدم مسئولیت‌پذیری، زنا، تعرض جنسی، تفاخر، شهوترانی، خساست و فسق و فجور به‌عنوان نشانه‌ها یا پیامدهای سوء معاشرت شناسایی شدند. سپس این کدهای باز، بر اساس هم‌پوشانی معنایی و روابط مفهومی، در قالب کدهای محوری اولیه، کدهای محوری نهایی و مقوله‌های انتخابی سازمان‌دهی شدند.

یافته‌های پژوهش حاضر در دو بخش کیفی و کمی گزارش می‌شود. بخش کیفی با هدف استخراج مدل مفهومی حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی، تدوین بسته آموزشی و بررسی روایی محتوایی آن انجام شد و بخش کمی به آزمون امکان‌سنجی و اثربخشی بسته آموزشی حسن معاشرت با رویکرد اسلامی بر تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی زنان اختصاص داشت.

در مرحله نخست، تحلیل مفهومی و محتوایی منابع اسلامی با روش گلازیری انجام شد. داده‌های این بخش از قرآن کریم، روایات اهل‌بیت علیهم‌السلام، آثار علمای شیعه تا قرن پنجم هجری، منابع روایی درجه اول و دوم و مجموعه میزان‌الحکمه استخراج گردید. ابتدا کلیدواژگان مرتبط، مترادف، متضاد و هم‌پوش با مفهوم حسن معاشرت شناسایی شدند. کلیدواژگانی مانند حسن‌المعاشره، معاشره‌بمعروف، معاشره‌بمنکر، سوء معاشره، حسن‌الخلق، سوء‌الخلق، مصاحبه‌احسن، امساک‌بمعروف، تسریح‌باحسان، تودد، لطافه، ادب، معاضده، زوج، تزویج، اهل، اهل‌البیت، عیال، نکاح، اسره، ناشزه، خیانه، معاشره‌ضراری و امساک‌ضراری از جمله مفاهیم اصلی بودند که مبنای جست‌وجو، استخراج روایت‌ها و ورود به فرایند کدگذاری قرار گرفتند. این کلیدواژگان پس از چند مرحله غربالگری مفهومی و لغوی، از سوی صاحب‌نظران حوزه علوم اسلامی - روان‌شناسی تأیید شدند و به‌عنوان نقطه آغاز کدگذاری کیفی به کار رفتند.

جدول ۱. مدل مفهومی حسن معاشرت بر اساس منابع اسلامی

ابعاد مدل	مقوله‌های اصلی	مؤلفه‌های اصلی	خرده‌مؤلفه‌ها و شاخص‌های استخراج‌شده
عوامل سبب‌شناسی	یا زمینه‌های ایجاد حسن معاشرت	عوامل بنیادین	فضیلت خردمندی؛ سلوک مجاهدانه در بستر عبودیت
نشانه‌ها مؤلفه‌ها	^۱ شناختی	هوشمندی ارتباطی	نگرش الهی؛ تدبیر و حل مسئله؛ تصمیم‌گیری منطقی؛ زیرکی و تغافل
نشانه‌ها مؤلفه‌ها	^۲ انگیزشی	انگیزش معنوی خدامحور	دین‌مداری؛ معاشرت خدامحور یا تعبدی؛ پایبندی به احکام و سنت‌های الهی
نشانه‌ها مؤلفه‌ها	^۳ عاطفی	صمیمیت و مهرورزی مهربانی با شوهر؛ محبت به زن؛ محبت به بندگان خدا	
نشانه‌ها مؤلفه‌ها	^۴ ساختاری	رعایت مرزها و حفظ حریم یا مرزهای بهینه	رعایت حریم‌های ارتباطی با نامحرم؛ ضرورت کنترل نگاه؛ رعایت حجب و حیای بانوان؛ رعایت وقار و سنگینی مردان؛ پرهیز از خیانت و عهدشکنی و لزوم وفای به عهد
نشانه‌ها	و رفتاری	رفتار سازگارانه	رفتار سازگارانه اخلاقی شامل آراستگی، مصاحبت با همسر، حفظ منزلت خویش، حفظ حرمت همسر، صداقت،

ابعاد مدل	مقوله‌های اصلی	مؤلفه‌های اصلی	خرده‌مؤلفه‌ها و شاخص‌های استخراج‌شده
مؤلفه‌ها			تواضع، سازگاری، نرم‌خویی و خویش‌تنداری در برابر بدخلقی همسر؛ رفتار سازگارانانه حمایتی شامل کمک به خانواده؛ رفتار سازگارانانه اقتصادی شامل تلاش مشروع برای کسب مال حلال و رعایت حقوق مادی زن
پیامدها	پیامد معاشرت	حسن پیامدهای معنوی و ارتباطی	پیامدهای معنوی ایجابی شامل ارتقای مقام معنوی، رشد و کمال انسانی، کسب علم نافع و سنگینی ترازوی اعمال؛ پیامد معنوی سلبی شامل دوری از حرام‌ها؛ پیامدهای ارتباطی شامل افزایش عزت، الگودهی عملی، کسب رضایت شوهر و استحکام دوستی
پیامدها	پیامد معاشرت	سوء پیامدهای معنوی و ارتباطی	پیامدهای معنوی شامل تباهی دنیا و آخرت، بی‌تقوایی و بی‌دینی، فساد ایمان و عمل، بی‌برکتی خانه و تخریب زندگی، گرفتاری و زندگی دشوار؛ پیامدهای ارتباطی شامل تباهی عزت و شرف، فسق و فجور، بدگمانی و عیب‌جویی، بخل و حساست، تفاخر به ثروت و مادیات و تفویض تمامی امور زندگی به زنان

سازگارانانه به‌عنوان خروجی عملی حسن معاشرت شناسایی شد و رفتارهای اخلاقی، حمایتی و اقتصادی را دربر گرفت.

سطح سوم مدل، پیامدهای حسن معاشرت و سوء معاشرت بود. یافته‌های کیفی نشان دادند که حسن معاشرت پیامدهای معنوی و ارتباطی دارد. از منظر معنوی، رعایت حسن معاشرت موجب ارتقای مقام معنوی، رشد و کمال انسانی، کسب علم نافع، سنگینی ترازوی اعمال و دوری از حرام‌ها می‌شود. از منظر ارتباطی، حسن معاشرت سبب افزایش عزت، الگودهی عملی، کسب رضایت شوهر و استحکام دوستی می‌گردد. در مقابل، سوء معاشرت پیامدهای معنوی و ارتباطی آسیب‌زا دارد که شامل تباهی دنیا و آخرت، بی‌تقوایی و بی‌دینی، فساد ایمان و عمل، بی‌برکتی خانه، تخریب زندگی، گرفتاری، تباهی عزت و شرف، فسق و فجور، بدگمانی، عیب‌جویی، بخل، حساست، تفاخر مادی و واگذاری نامتعادل مسئولیت‌های زندگی است. بنابراین، مدل استخراج‌شده نشان داد که حسن معاشرت در منابع اسلامی الگویی چندلایه و نظام‌مند است که هم سطح نگرش و انگیزه، هم سطح عاطفه و ساختار رابطه، و هم سطح رفتارهای روزمره زوجین را دربر می‌گیرد.

در مرحله دوم بخش کیفی، بر اساس مدل مفهومی استخراج‌شده، بسته آموزشی حسن معاشرت مبتنی بر آموزه‌های اسلامی برای زنان تدوین شد. هدف کلی بسته، بهبود کیفیت روابط زناشویی و ارتقای تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی در زنان دارای تعارضات زناشویی بود. اهداف اختصاصی بسته شامل ارتقای نگرش شناختی زنان نسبت به مفهوم معاشرت نیکو، تقویت انگیزه‌های معنوی و خدامحور در تعاملات زناشویی، افزایش صمیمیت و مهرورزی، آموزش کنترل هیجان‌های منفی و حل تعارض‌ها، و ترویج رفتارهای اخلاقی، حمایتی و مسئولانه در خانواده بود. فرایند تغییر در این بسته

بر اساس جدول ۱، مدل نهایی حسن معاشرت اسلامی از سه سطح اصلی تشکیل شد. سطح نخست، عوامل یا سبب‌شناسی بود که نشان داد حسن معاشرت در منابع اسلامی صرفاً یک رفتار ظاهری نیست، بلکه بر دو بستر بنیادین، یعنی فضیلت خردمندی و سلوک مجاهدانه در بستر عبودیت، استوار است. خردمندی در این مدل به معنای توان درک موقعیت، سنجش پیامد عمل، دوراندیشی، فهم، پرهیز از نادانی و بهره‌گیری از عقل در تنظیم روابط است. سلوک مجاهدانه در بستر عبودیت نیز ناظر بر مبارزه با هواهای نفسانی، شکیبایی، شکرگزاری، التزام به ادب و تربیت الهی است و زمینه اخلاقی و معنوی لازم برای شکل‌گیری معاشرت نیکو را فراهم می‌کند.

سطح دوم مدل، نشانه‌ها و مؤلفه‌های حسن معاشرت بود که در پنج بُعد شناختی، انگیزشی، عاطفی، ساختاری و رفتاری سازمان یافت. در بُعد شناختی، هوشمندی ارتباطی به‌عنوان مؤلفه اصلی شناسایی شد و شامل نگرش الهی، تدبیر و حل مسئله، تصمیم‌گیری منطقی و زیرکی و تغافل بود. این مؤلفه نشان داد که حسن معاشرت نیازمند نوعی عقلانیت دینی و ارتباطی است که فرد را قادر می‌سازد روابط خود را بر اساس تشخیص درست، حل مسئله و چشم‌پوشی خردمندانه مدیریت کند. در بُعد انگیزشی، انگیزش معنوی خدامحور به‌عنوان نیروی درونی تنظیم‌کننده روابط شناسایی شد و دین‌مداری، معاشرت خدامحور و پایبندی به احکام و سنت‌های الهی را دربر گرفت. در بُعد عاطفی، صمیمیت و مهرورزی شامل مهربانی با شوهر، محبت به زن و محبت به بندگان خدا بود و نشان داد که منابع اسلامی، محبت را یکی از ارکان اصلی سامان‌دهی رابطه زوجی می‌دانند. در بُعد ساختاری، رعایت مرزها و حفظ حریم به‌عنوان سازوکار محافظت از رابطه معرفی شد و حریم ارتباطی با نامحرم، کنترل نگاه، حیا، وقار، وفاداری و پرهیز از خیانت را شامل گردید. در بُعد رفتاری نیز رفتار

در پنج سطح شناختی، انگیزشی، عاطفی، ساختاری و رفتاری طراحی شد و شرکت‌کنندگان به تدریج از مرحله آگاهی و شناخت، به جدول ۲. ساختار بسته آموزشی حسن معاشرت مبتنی بر منابع اسلامی پذیرش عاطفی و سپس به تغییر رفتار هدایت شدند.

جلسه	محور جلسه	اهداف و محتوای اصلی	تکنیک‌ها و تکالیف
جلسه اول، ۹۰ دقیقه	ارزیابی اولیه	برقراری رابطه درمانی میان مربی و شرکت‌کننده؛ سنجش سطح حسن معاشرت در رابطه زوجی؛ بررسی سطح دینداری و پایبندی به اعتقادات دینی؛ اجرای پیش‌آزمون تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی؛ ثبت مشخصات فردی، شاخصه‌های رفتاری همسر، وضعیت ارتباطی و عوامل موقعیتی مؤثر بر رابطه	مصاحبه فردی؛ تکمیل پرسشنامه‌های MHS و FARS؛ جمع‌بندی نگرانی‌های اصلی شرکت‌کننده
جلسه دوم، ۹۰ دقیقه	ادامه ارزیابی	جمع‌آوری اطلاعات درباره نگرانی‌های زناشویی، توان بهره‌مندی از حسن معاشرت مصاحبه تکمیلی؛ بررسی فعالیت‌های مثبت اسلامی، نیازسنجی نسبت به ضرورت تغییر، اصلاح انتظار از زوج‌درمانی یک‌طرفه و برای ترمیم رابطه؛ شناسایی مشکلات فردی، ارزیابی عملی بودن مداخله	جنسی، والدگری و تعارض کار - خانواده
جلسه سوم، ۹۰ دقیقه	بازخورد و مذاکره	آگاهی شرکت‌کننده از نقش خود در اصلاح رابطه؛ شناسایی نقاط قوت و ضعف عملکرد ارتباطی؛ آشنایی با مؤلفه‌های حسن معاشرت اسلامی؛ توافق بر اهداف مداخله و تبیین مسیر جلسات	بازخورد پنج‌مرحله‌ای شامل بیان احساس‌ها، واقعیت‌ها، محرک‌ها، مسئولیت‌پذیری و برنامه‌های سازنده؛ مذاکره درباره اهداف ارتباطی
جلسه چهارم، ۱۲۰ دقیقه	مؤلفه شناختی: اصلاح نگرش‌های کلی؛ تبیین نگرش الهی، تدبیر و حل مسئله، تصمیم‌گیری منطقی، هوشمندی ارتباطی زیرکی و تغافل؛ آموزش نقش خردمندی، عقلانیت و حل مسئله در ارتقای رابطه زوجی	عقل یا دل؛ توسعه تفکر تحلیلی مثبت؛ کشف هدایت‌شده؛ مهارت حل مسئله؛ تغافل؛ ارائه گزارش عملکرد	
جلسه پنجم، ۱۲۰ دقیقه	انگیزشی: فعال‌سازی انگیزه‌های معنوی؛ تبیین خدامحوری تعبدی، تنظیم معاشرت با محور رضایت معنوی الهی، دین‌مداری و پایبندی به احکام و سنت‌های الهی	عملکرد معکوس؛ تقریب متوالی؛ برنامه‌ریزی فعالیت و فعال‌سازی رفتار؛ گزارش اجرای فعالیت‌های معنوی	
جلسه ششم، ۱۲۰ دقیقه	عاطفی: بهبود فضای عاطفی رابطه؛ آموزش مهرورزی به جای مهرطلبی یک‌سویه؛ افزایش آگاهی و نسبت به نیازهای عاطفی؛ تمایز دلبستگی سالم از وابستگی عاطفی	تقویت خودارزشمندی؛ مواجهه عاطفی؛ رفع وابستگی عاطفی؛ تمرین خودآرام‌سازی و پردازش مجدد اطلاعات	
جلسه هفتم، ۱۲۰ دقیقه	ساختاری: تنظیم ساختار رابطه برای صیانت از خانواده؛ آموزش رعایت حریم با نامحرم، کنترل نگاه، حفظ حریم و مرزها حجب و حیا، وفاداری و پرهیز از خیانت و عهدشکنی	ترسیم ساختار علائق؛ چهارسوار و پادزهرهای آن؛ مهارت نه گفتن؛ گزارش موقعیت‌های تمرین‌شده	
جلسه هشتم، ۱۲۰ دقیقه	رفتاری: رفتار آموزش آراستگی، مصاحبت با همسر، حفظ منزلت خویش، حفظ حرمت همسر، صداقت، تواضع، سازگاری، نرم‌خویی و خویش‌تنداری در برابر بدخلقی همسر	ده فرمان ارتباط شفاف؛ تقویت عملکرد مثبت؛ خودشناسی؛ تقویت متقابل؛ گزارش تغییر رفتار	
جلسه نهم، ۱۲۰ دقیقه	تبیین نقش حمایت خانوادگی و تلاش اقتصادی مشروع؛ آموزش کمک به خانواده، کسب خودباوری؛ مهارت مطالبه‌گری؛ بازسازی سازگاران حمایتی و مال حلال، رعایت حقوق مادی زن و مطالبه‌گری منطقی و محترمانه اقتصادی	تعمیرات خانواده؛ گزارش عملکرد هفتگی	
جلسه دهم، ۹۰ دقیقه	تثبیت تثبیت اهداف، مرور دستاوردها، برنامه‌ریزی برای جلوگیری از بازگشت مشکلات، ارائه بازخورد مربی و شرکت‌کنندگان، اجرای پس‌آزمون اهداف درمان	تنظیم برگه اختلاف؛ خودسنجی اختلاف‌ها؛ گفت‌وگو با همسر درباره نیاز پنهان؛ تکمیل MHS و FARS	
جلسه یازدهم، ۹۰ دقیقه	بررسی پایداری اثرات درمان؛ ارزیابی کیفی ارتقای مهارت‌های معاشرتی؛ ارزیابی کمی مصاحبه و گفت‌وگو؛ تکمیل پرسشنامه‌های تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی در پیگیری یک‌ماهه	MHS و FARS؛ جمع‌بندی نهایی	
در مرحله سوم، روایی محتوایی مدل مفهومی و بسته آموزشی بررسی شد. برای ارزیابی مدل مفهومی، مؤلفه‌ها و فرایند استخراج آن در اختیار پنج متخصص روان‌شناسی اسلامی و مشاوره خانواده قرار گرفت. همه متخصصان در دو حوزه «ارتباط» و «ضرورت» به			

در بخش کمی، ۳۴ زن دارای تعارضات زناشویی در دو گروه آزمایش و کنترل، هر گروه ۱۷ نفر، مورد بررسی قرار گرفتند. میانگین و انحراف استاندارد سن در گروه آزمایش به ترتیب ۳۵.۷۶ و ۴.۵۲ سال و در گروه کنترل به ترتیب ۳۴.۴۷ و ۴.۸۴ سال بود. آزمون مستقل نشان داد که دو گروه از نظر سن تفاوت معناداری نداشتند. از نظر تعداد فرزندان، در گروه آزمایش ۳ نفر فاقد فرزند، ۴ نفر دارای یک فرزند، ۷ نفر دارای دو فرزند و ۳ نفر دارای سه فرزند بودند؛ در گروه کنترل نیز ۴ نفر فاقد فرزند، ۵ نفر دارای یک فرزند، ۶ نفر دارای دو فرزند و ۲ نفر دارای سه فرزند بودند. آزمون دقیق فیشر نشان داد که تفاوت دو گروه از نظر تعداد فرزندان معنادار نبود. از نظر تحصیلات، در گروه آزمایش ۴ نفر دیپلم یا زیر دیپلم، ۱۰ نفر لیسانس و ۳ نفر فوق لیسانس و بالاتر داشتند؛ در گروه کنترل، ۶ نفر دیپلم یا زیر دیپلم، ۱ نفر فوق دیپلم، ۶ نفر لیسانس و ۴ نفر فوق لیسانس و بالاتر بودند. آزمون دقیق فیشر تفاوت معناداری را از نظر سطح تحصیلات نشان نداد. از نظر وضعیت شغلی نیز در گروه آزمایش ۲ نفر شاغل و ۱۵ نفر خانه‌دار و در گروه کنترل ۴ نفر شاغل و ۱۳ نفر خانه‌دار بودند و تفاوت دو گروه از این نظر نیز معنادار نبود. بنابراین، دو گروه از نظر متغیرهای جمعیت‌شناختی اصلی همتا بودند.

مؤلفه‌های مدل امتیاز کامل دادند؛ بنابراین ضریب توافق داوران برای مدل مفهومی برابر با ۱ به دست آمد. برای ارزیابی بسته آموزشی، پرسشنامه‌ای شامل ۶۹ گویه طراحی شد که همسویی اهداف کلی، خرده‌اهداف، محتوای جلسات و تکنیک‌ها را در یازده جلسه می‌سنجید. این گویه‌ها شامل ۴ گویه برای جلسه اول، ۵ گویه برای جلسه دوم، ۵ گویه برای جلسه سوم، ۹ گویه برای جلسه چهارم، ۷ گویه برای جلسه پنجم، ۷ گویه برای جلسه ششم، ۹ گویه برای جلسه هفتم، ۹ گویه برای جلسه هشتم، ۷ گویه برای جلسه نهم، ۴ گویه برای جلسه دهم و ۳ گویه برای جلسه یازدهم بود. هشت متخصص در این ارزیابی شرکت کردند. با توجه به اینکه حداقل مقدار قابل قبول CVI برابر با ۰.۷۹ و حداقل مقدار قابل قبول CVR برای هشت متخصص برابر با ۰.۷۵ بود، و همه گویه‌ها از نظر متخصصان «مرتبط» و «ضروری» ارزیابی شدند، مقدار CVI و CVR برای کل بسته برابر با ۱ به دست آمد. بنابراین، همه ۶۹ گویه در نسخه نهایی بسته آموزشی باقی ماندند و روایی محتوایی بسته آموزشی حسن معاشرت مبتنی بر منابع اسلامی تأیید شد.

جدول ۳. میانگین و انحراف استاندارد تاب‌آوری خانوادگی و شادمانی زناشویی در سه مرحله پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری

متغیر	مؤلفه	گروه	پیش‌آزمون	پس‌آزمون	پیگیری
تاب‌آوری خانواده	ارتباط و حل مسئله	آزمایش	۸۳.۴ ± ۵۸.۶۰	۷۱.۸۲ ± ۷۰.۵	۷۱.۸۰ ± ۷۰.۷۶
تاب‌آوری خانواده	ارتباط و حل مسئله	کنترل	۹۱.۴ ± ۶۰.۵۳	۶۱.۷۹ ± ۸.۲۷	۶۱.۱۲ ± ۸.۶۷
تاب‌آوری خانواده	منابع مذهبی - اجتماعی	آزمایش	۳۶.۳ ± ۲۷.۷۶	۳۴.۲۳ ± ۴.۳۷	۳۵.۴۷ ± ۴.۳۰
تاب‌آوری خانواده	منابع مذهبی - اجتماعی	کنترل	۴۰.۲ ± ۲۶.۵۳	۲۶.۳۵ ± ۴.۵۰	۲۷.۳۹ ± ۴.۷۴
تاب‌آوری خانواده	پذیرش مشکل	آزمایش	۲۶.۷ ± ۱۸.۰۰	۲۴.۱۲ ± ۲.۵۴	۲۴.۸۲ ± ۳.۰۵
تاب‌آوری خانواده	پذیرش مشکل	کنترل	۲۵.۳ ± ۱۹.۱۷	۲۰.۷۶ ± ۳.۳۱	۲۰.۲۹ ± ۲.۸۵
تاب‌آوری خانواده	نمره کل	آزمایش	۱۰۶.۳۵ ± ۱۰.۶۳	۱۳۰.۱۷ ± ۹.۷۳	۱۳۵.۱۲ ± ۸.۷۲
تاب‌آوری خانواده	نمره کل	کنترل	۹۱.۶ ± ۱۰۶.۲۳	۱۰۸.۹۴ ± ۱۱.۸۰	۱۰۹.۷۶ ± ۱۰.۰۳
شادمانی زناشویی	نمره کل	آزمایش	۷۲.۸ ± ۴۸.۱۸	۶۱.۰۰ ± ۵.۶۷	۵۹.۲۱ ± ۶.۴۳
شادمانی زناشویی	نمره کل	کنترل	۶۸.۷ ± ۵۰.۵۳	۴۹.۰۶ ± ۷.۱۶	۴۸.۷۶ ± ۶.۳۰

مشاهده نشد. همچنین میانگین شادمانی زناشویی در گروه آزمایش از ۴۸.۱۸ در پیش‌آزمون به ۶۱.۰۰ در پس‌آزمون و ۵۹.۲۱ در پیگیری افزایش یافت، اما در گروه کنترل روند افزایشی مشاهده نشد. این الگوی توصیفی نشان داد که بسته آموزشی حسن معاشرت اسلامی

مطابق جدول ۳، میانگین مؤلفه‌ها و نمره کل تاب‌آوری خانواده در گروه آزمایش از مرحله پیش‌آزمون به پس‌آزمون و پیگیری افزایش یافت. برای نمونه، نمره کل تاب‌آوری خانواده در گروه آزمایش از ۱۰۴.۳۵ در پیش‌آزمون به ۱۳۰.۱۷ در پس‌آزمون و ۱۳۵.۱۲ در پیگیری رسید؛ در حالی که در گروه کنترل تغییر قابل توجهی

تحلیل تلقی نشد. آزمون لون برای همگنی واریانس‌های خطا در همه متغیرها و مراحل غیرمعنادار بود؛ بنابراین، مفروضه برابری واریانس‌ها برقرار شد. آزمون ام‌باکس نیز برای مؤلفه‌های تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی معنادار نبود و همگنی ماتریس‌های کوواریانس تأیید گردید. همچنین نتایج آزمون موخلی برای ارتباط و حل مسئله، منابع مذهبی - اجتماعی، پذیرش مشکل، نمره کل تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی معنادار نبود؛ بنابراین، مفروضه کرویت نیز برقرار بود.

توانسته است تغییرات مثبتی در متغیرهای وابسته ایجاد کند و این تغییرات در مرحله پیگیری نیز تا حد زیادی پایدار مانده‌اند.

پیش از آزمون فرضیه‌ها، مفروضه‌های آماری بررسی شد. آزمون شاپیرو - ویلک نشان داد که توزیع بیشتر نمرات در دو گروه و سه مرحله نرمال است. تنها در مؤلفه منابع مذهبی - اجتماعی در گروه کنترل در مرحله پس‌آزمون مقدار معناداری ۰.۰۴۹ به دست آمد که نشان‌دهنده انحراف از نرمال بودن بود؛ با این حال، با توجه به برابری حجم نمونه دو گروه و مقاومت آزمون‌های خانواده تحلیل واریانس در برابر انحراف‌های خفیف از نرمال بودن، این مورد مانع ادامه

جدول ۴. خلاصه نتایج آزمون فرضیه‌ها بر اساس تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر و آزمون تعقیبی بونفرونی

متغیر وابسته	آزمون چندمتغیری	اثر گروه	اثر زمان	اثر تعاملی گروه × نتایج بونفرونی
ارتباط و حل مسئله	لامبدای ویلکز = $F = ۰.۷۳۸$ ، $p = ۰.۰۰۹$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۹$	$F = ۰.۷۳۸$ ، $p = ۰.۰۰۹$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۹$	$F = ۰.۷۳۸$ ، $p = ۰.۰۰۹$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۹$	$F = ۰.۷۳۸$ ، $p = ۰.۰۰۹$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۹$
منابع مذهبی - اجتماعی	لامبدای ویلکز = $F = ۰.۶۹۳$ ، $p = ۰.۰۰۳$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۳$	$F = ۰.۶۹۳$ ، $p = ۰.۰۰۳$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۳$	$F = ۰.۶۹۳$ ، $p = ۰.۰۰۳$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۳$	$F = ۰.۶۹۳$ ، $p = ۰.۰۰۳$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۳$
پذیرش مشکل	لامبدای ویلکز = $F = ۰.۶۵۰$ ، $p = ۰.۰۰۱$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۱$	$F = ۰.۶۵۰$ ، $p = ۰.۰۰۱$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۱$	$F = ۰.۶۵۰$ ، $p = ۰.۰۰۱$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۱$	$F = ۰.۶۵۰$ ، $p = ۰.۰۰۱$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۱$
نمره تاب‌آوری خانواده	کل لامبدای ویلکز = $F = ۰.۴۸۸$ ، $p = ۰.۰۰۱$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۱$	$F = ۰.۴۸۸$ ، $p = ۰.۰۰۱$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۱$	$F = ۰.۴۸۸$ ، $p = ۰.۰۰۱$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۱$	$F = ۰.۴۸۸$ ، $p = ۰.۰۰۱$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۱$
شادمانی زناشویی	لامبدای ویلکز = $F = ۰.۵۷۰$ ، $p = ۰.۰۰۱$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۱$	$F = ۰.۵۷۰$ ، $p = ۰.۰۰۱$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۱$	$F = ۰.۵۷۰$ ، $p = ۰.۰۰۱$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۱$	$F = ۰.۵۷۰$ ، $p = ۰.۰۰۱$ ، $\eta^2 = ۰.۰۰۱$

این یافته نشان می‌دهد که تغییر نمرات در طول زمان در گروه آزمایش، با تغییرات گروه کنترل متفاوت بوده و افزایش مشاهده شده در گروه آزمایش را می‌توان به مداخله نسبت داد. نتایج آزمون بونفرونی نیز نشان داد که تفاوت میانگین نمرات تاب‌آوری خانواده و مؤلفه‌های آن بین پیش‌آزمون و پس‌آزمون و بین پیش‌آزمون و پیگیری معنادار بود، اما تفاوت پس‌آزمون و پیگیری معنادار نبود. بنابراین، اثر آموزش پس از پایان جلسات ایجاد شد و در مرحله

بر اساس نتایج جدول ۴، اثر اجرای آموزش حسن معاشرت با رویکرد اسلامی بر مؤلفه‌های تاب‌آوری خانواده معنادار بود. در تحلیل چندمتغیری، اثر آموزش بر ارتباط و حل مسئله، منابع مذهبی - اجتماعی، پذیرش مشکل و نمره کل تاب‌آوری خانواده معنادار شد. همچنین نتایج تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر نشان داد که اثر تعاملی گروه × زمان برای ارتباط و حل مسئله، منابع مذهبی - اجتماعی، پذیرش مشکل و نمره کل تاب‌آوری خانواده معنادار است.

پیگیری یک‌ماهه نیز پایدار باقی ماند. بر این اساس، فرضیه اول پژوهش مبنی بر اینکه آموزش حسن معاشرت با رویکرد اسلامی، تاب‌آوری خانواده را در زنان افزایش می‌دهد، تأیید شد.

نتایج مربوط به شادمانی زناشویی نیز نشان داد که آموزش حسن معاشرت با رویکرد اسلامی اثر معناداری بر شادمانی زناشویی دارد. در تحلیل چندمتغیری، مقدار لامبدای ویلکز برابر با ۰.۵۷۰ و مقدار F برابر با ۱۱.۷۲ بود که در سطح ۰.۰۰۱ معنادار شد. نتایج تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر نیز نشان داد که اثر گروه، اثر زمان و اثر تعاملی گروه × زمان برای شادمانی زناشویی معنادار است. آزمون بونفرونی نشان داد که تفاوت میانگین شادمانی زناشویی بین پیش‌آزمون و پس‌آزمون و همچنین بین پیش‌آزمون و پیگیری معنادار بود، اما تفاوت پس‌آزمون و پیگیری معنادار نبود. این الگو بیانگر آن است که افزایش شادمانی زناشویی در گروه آزمایش پس از اجرای بسته آموزشی رخ داده و در پیگیری یک‌ماهه نیز حفظ شده است. بنابراین، فرضیه دوم پژوهش مبنی بر اینکه آموزش حسن معاشرت با رویکرد اسلامی، شادمانی زناشویی را در زنان افزایش می‌دهد، تأیید شد.

در مجموع، یافته‌های کیفی و کمی پژوهش نشان دادند که حسن معاشرت مبتنی بر منابع اسلامی از یک ساختار مفهومی منسجم، چندبعدی و قابل آموزش برخوردار است. مدل استخراج‌شده، زمینه تدوین بسته‌ای آموزشی را فراهم کرد که از نظر متخصصان دارای روایی محتوایی کامل بود. نتایج کمی نیز نشان داد که اجرای این بسته آموزشی توانست به‌طور معناداری تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی زنان را افزایش دهد و این افزایش در مرحله پیگیری نیز تداوم داشت.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش حسن معاشرت مبتنی بر منابع اسلامی در ارتقای تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی انجام شد و یافته‌ها نشان داد که حسن معاشرت، به‌عنوان مجموعه‌ای از رفتارهای اخلاقی، عاطفی، ارتباطی و معنوی، می‌تواند نقش مهمی در بهبود کیفیت روابط زناشویی، افزایش انسجام خانوادگی و ارتقای توان مقابله خانواده با تنش‌ها و بحران‌های زندگی ایفا کند. نتایج پژوهش

نشان داد زوجینی که در روابط خود از مؤلفه‌هایی همچون احترام متقابل، همدلی، شفقت، گذشت، حمایت عاطفی، همراهی و پابندی به ارزش‌های دینی بهره بیشتری دارند، از سطح بالاتری از شادمانی زناشویی و تاب‌آوری خانوادگی برخوردارند. این یافته با دیدگاه نظری خانواده‌محور در روان‌شناسی مثبت‌نگر همسو است که روابط عاطفی گرم و حمایتگر را یکی از اصلی‌ترین منابع سلامت روان و رضایت از زندگی می‌داند (Birni & Eryilmaz, 2022; Carreno et al., 2023). در تبیین این یافته می‌توان بیان کرد که حسن معاشرت موجب شکل‌گیری احساس امنیت روانی، اعتماد و تعلق عاطفی در میان زوجین می‌شود و این احساس امنیت، زمینه لازم برای سازگاری بهتر با فشارهای زندگی و کاهش فرسودگی هیجانی را فراهم می‌کند. در واقع، زمانی که روابط زناشویی مبتنی بر تعاملات اخلاقی و محبت‌آمیز باشد، خانواده به محیطی امن برای ابراز هیجان‌ها، حل تعارضات و دریافت حمایت روانی تبدیل می‌شود و همین امر تاب‌آوری خانواده را در برابر بحران‌ها افزایش می‌دهد.

یافته‌های پژوهش حاضر همچنین نشان داد که مؤلفه‌های معنوی و دینی مرتبط با حسن معاشرت، نقش قابل‌توجهی در ارتقای شادمانی زناشویی دارند. این نتیجه با پژوهش چن و چن همسو است که نشان دادند باورهای مذهبی و مشارکت در فعالیت‌های دینی، با افزایش رضایت از زندگی و شادمانی زناشویی همراه است (Chen & Chen, 2021). همچنین، نتایج مطالعه لازاروس و آرون مبنی بر رابطه مثبت میان درگیری معنوی، ذهنیت مثبت و تاب‌آوری روانی، از یافته‌های این پژوهش حمایت می‌کند (Lazarus & Arun, 2025). از منظر اسلامی، حسن معاشرت نه تنها یک رفتار اجتماعی مطلوب، بلکه نوعی مسئولیت اخلاقی و معنوی در قبال همسر و خانواده تلقی می‌شود. چنین نگرشی سبب می‌شود زوجین در شرایط تعارض یا بحران، روابط خود را صرفاً بر اساس منافع فردی ارزیابی نکنند، بلکه حفظ آرامش و انسجام خانواده را نوعی ارزش دینی و اخلاقی بدانند. این نگرش معنوی می‌تواند از طریق افزایش امید، صبر، بخشش و تحمل متقابل، به کاهش تنش‌های زناشویی و افزایش پایداری رابطه منجر شود. در همین راستا، کوهن و همکاران نشان دادند که مقابله مذهبی و شفقت در شرایط دشوار، توانایی افراد در سازگاری و بازسازی روانی را افزایش می‌دهد (Cohen et al., 2025).

تلقی شوند. این رویکرد، خانواده را در برابر تنش‌های روزمره و بحران‌های شدید زندگی مقاوم‌تر می‌سازد.

نتایج پژوهش همچنین نشان داد که مؤلفه‌های فرهنگی و دینی در شکل‌گیری تاب‌آوری خانواده نقش مهمی دارند. این یافته با پژوهش‌های فاطونی و شوله همسو است که نشان دادند آگاهی از آموزه‌های اسلامی و اجرای اصول خانواده اسلامی، موجب افزایش انسجام و تاب‌آوری خانواده می‌شود (Fathoni, 2021; Sholeh et al., 2021). همچنین، گومیانداری و نافیا تأکید کردند که نگرش‌های اسلامی مبتنی بر عدالت و تعامل متقابل، می‌تواند به تقویت ثبات خانواده کمک کند (Gumiandari & Nafia, 2020). از منظر تحلیلی، می‌توان بیان کرد که ارزش‌های دینی، نوعی چارچوب مشترک معنایی میان اعضای خانواده ایجاد می‌کنند که موجب انسجام بیشتر در نگرش‌ها، اهداف و انتظارات خانوادگی می‌شود. این انسجام ارزشی، در شرایط بحران و فشار، نقش حفاظتی ایفا می‌کند و احتمال فروپاشی عاطفی یا گسست ارتباطی را کاهش می‌دهد. افزون بر این، باورهای دینی می‌توانند از طریق تقویت امید، معناجویی و احساس حمایت الهی، میزان اضطراب و ناامیدی را کاهش دهند و توان سازگاری خانواده را افزایش دهند (Pirutinsky et al., 2020; Saud et al., 2021).

یافته‌های پژوهش حاضر درباره ارتباط میان روابط عاطفی مثبت و سلامت روان خانواده نیز با نتایج پژوهش‌های پیشین همسو بود. نتایج نشان داد که خانواده‌های برخوردار از حسن معاشرت، سطوح پایین‌تری از تنش روانی و تعارضات مزمن را تجربه می‌کنند و از کیفیت هیجانی مطلوب‌تری برخوردارند. این نتیجه با مطالعه حسین‌نژاد و همکاران همخوان است که نشان دادند رضایت زناشویی با شادمانی روان‌شناختی رابطه مستقیم دارد (Hoseinnejad et al., 2020). همچنین، کیم و همکاران نشان دادند که مداخلات روان‌شناختی مبتنی بر حمایت عاطفی و صمیمیت، موجب کاهش استرس و افزایش رضایت عاطفی می‌شود (Kim et al., 2020). از سوی دیگر، یافته‌های بواتنگ و همکاران نشان داد که هیجانات زوجین در تعاملات تعارض‌آمیز، تحت تأثیر مستقیم رفتار شریک زندگی قرار دارد (Boateng et al., 2021). بنابراین، زمانی که تعاملات زناشویی مبتنی بر احترام و شفقت باشد، هیجانات منفی

نتایج پژوهش حاضر درباره نقش حمایت عاطفی و همراهی در ارتقای کیفیت روابط خانوادگی نیز با یافته‌های مطالعات پیشین همخوانی داشت. یافته‌ها نشان داد که همراهی و همدلی میان زوجین، یکی از مهم‌ترین ابعاد حسن معاشرت و از عوامل کلیدی شادمانی زناشویی است. این نتیجه با پژوهش لوشر و همکاران همسو است که بیان کردند تجربه اوقات خوش مشترک و همراهی روزمره، با رضایت از رابطه و سلامت روانی زوجین ارتباط معنادار دارد (Lüscher et al., 2022). همچنین، استادلر و همکاران نشان دادند که همراهی میان زوجین موجب افزایش هیجانات مثبت، رضایت از رابطه و رفتارهای سلامت‌محور می‌شود (Stadler et al., 2022). در تبیین این یافته می‌توان بیان کرد که همراهی و حضور عاطفی فعال در روابط زناشویی، احساس ارزشمندی و پذیرفته‌شدن را در زوجین تقویت می‌کند و از احساس تنهایی و طرد هیجانی جلوگیری می‌نماید. هنگامی که زوجین احساس کنند در مشکلات و دشواری‌ها تنها نیستند و از حمایت عاطفی همسر برخوردارند، میزان امید، انگیزه و توان مقابله آنان با بحران‌ها افزایش می‌یابد. چنین وضعیتی، یکی از مهم‌ترین سازوکارهای شکل‌گیری تاب‌آوری در نظام خانواده است.

از دیگر یافته‌های پژوهش حاضر، نقش شفقت، مدارا و گذشت در افزایش تاب‌آوری خانواده بود. نتایج نشان داد خانواده‌هایی که روابط آنان مبتنی بر همدلی، انعطاف‌پذیری و گذشت متقابل است، توان بیشتری در مدیریت بحران‌ها و حل تعارضات دارند. این یافته با پژوهش حبیب‌الهی همسو است که مؤلفه‌هایی همچون صبر، توکل، امید و همدلی را از عناصر بنیادین تاب‌آوری در قرآن و احادیث معرفی کرده است (Habibolah, 2021). همچنین، لایمن و همکاران نشان دادند که زنان مذهبی در مواجهه با تعارضات زناشویی، از راهبردهای معنوی و مبتنی بر ایمان برای حفظ رابطه و کاهش تنش استفاده می‌کنند (Lyman et al., 2024). در تبیین این نتایج می‌توان گفت که حسن معاشرت مبتنی بر آموزه‌های اسلامی، نگاه تقابلی به اختلافات را کاهش داده و به جای آن، رویکردی مبتنی بر تفاهم، همدلی و ترمیم رابطه را تقویت می‌کند. در چنین فضایی، تعارضات زناشویی به جای آنکه تهدیدی برای بقا و انسجام خانواده باشند، می‌توانند فرصتی برای رشد، درک متقابل و تقویت پیوند عاطفی

و افزایش درک متقابل، نقش مهمی در تحکیم روابط خانوادگی ایفا می‌کند.

پژوهش حاضر نیز همانند سایر پژوهش‌ها با محدودیت‌هایی همراه بود. یکی از مهم‌ترین محدودیت‌ها، استفاده از داده‌های خودگزارشی بود که ممکن است تحت تأثیر سوگیری پاسخ‌دهی اجتماعی قرار گرفته باشد. همچنین، با توجه به اینکه نمونه پژوهش از یک بافت فرهنگی و اجتماعی خاص انتخاب شد، تعمیم نتایج به سایر گروه‌های فرهنگی و جمعیتی باید با احتیاط انجام گیرد. از سوی دیگر، ماهیت مقطعی پژوهش امکان بررسی روابط علی بلندمدت میان حسن معاشرت، تاب‌آوری خانواده و شادمانی زناشویی را محدود می‌کند. علاوه بر این، برخی متغیرهای مداخله‌گر مانند وضعیت اقتصادی، ویژگی‌های شخصیتی و سبک‌های فرزندپروری به صورت کامل کنترل نشدند که ممکن است بر نتایج پژوهش اثر گذاشته باشند.

پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده با استفاده از طرح‌های طولی و مداخله‌ای، تأثیر بلندمدت آموزش حسن معاشرت مبتنی بر منابع اسلامی را بر پایداری روابط زناشویی و تاب‌آوری خانواده بررسی کنند. همچنین، انجام پژوهش‌های مقایسه‌ای میان فرهنگ‌ها و مذاهب مختلف می‌تواند به درک عمیق‌تر نقش ارزش‌های دینی در سلامت خانواده کمک نماید. بررسی نقش متغیرهای میانجی مانند سبک دل‌بستگی، هوش هیجانی، تنظیم هیجان و حمایت اجتماعی نیز می‌تواند در تبیین سازوکارهای اثرگذاری حسن معاشرت مفید باشد. افزون بر این، پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده از روش‌های ترکیبی و ابزارهای مشاهده‌ای برای ارزیابی دقیق‌تر تعاملات زوجین استفاده شود.

با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌شود برنامه‌های آموزشی مبتنی بر حسن معاشرت اسلامی در مراکز مشاوره خانواده، دانشگاه‌ها و نهادهای فرهنگی طراحی و اجرا شود تا زوجین با مهارت‌های ارتباطی، همدلی، شفقت و حل تعارض آشنا شوند. همچنین، مشاوران خانواده و روان‌شناسان می‌توانند از مؤلفه‌های معنوی و دینی در مداخلات زوج‌درمانی و آموزش خانواده بهره بگیرند. تدوین کارگاه‌های آموزشی برای زوج‌های جوان، تقویت فرهنگ گفت‌وگو و احترام متقابل در رسانه‌ها، و تولید محتوای آموزشی

کاهش یافته و احتمال بروز رفتارهای مخرب ارتباطی کمتر می‌شود. این فرایند، سلامت روانی زوجین را تقویت کرده و در نهایت، به افزایش شادمانی و رضایت از زندگی خانوادگی منجر می‌شود.

نتایج پژوهش حاضر همچنین نشان داد که حسن معاشرت می‌تواند در شرایط بحران و فشارهای اجتماعی، نقش حفاظتی مهمی برای خانواده ایفا کند. این یافته با مطالعات انجام‌شده در دوران همه‌گیری کووید-۱۹ همخوانی دارد. برای مثال، کاسدی و سیف‌الدین نشان دادند که خانواده‌های مسلمان دارای انسجام دینی و روابط حمایتی، در دوران همه‌گیری سازگاری بیشتری با شرایط بحرانی داشتند (Kasdi & Saifudin, 2020). همچنین، پژوهش پرستیو و همکاران نشان داد که بهزیستی مذهبی و نگرش مثبت، نقش مهمی در حفظ تاب‌آوری خانواده در شرایط بحران دارد (Prasetyo et al., 2023). اوئوبا و ساوادوگو نیز بیان کردند که تاب‌آوری خانواده در شرایط فشار اقتصادی و اجتماعی، تحت تأثیر انسجام خانوادگی و حمایت متقابل قرار دارد (Ouoba & Sawadogo, 2022). در تبیین این نتایج می‌توان گفت که حسن معاشرت موجب تقویت سرمایه عاطفی خانواده می‌شود و این سرمایه عاطفی، در زمان بحران به منبعی برای حمایت روانی و کاهش احساس درماندگی تبدیل می‌گردد. خانواده‌هایی که روابط آنان مبتنی بر احترام، همدلی و معنویت است، در برابر فشارهای اجتماعی و اقتصادی، انعطاف‌پذیری بیشتری از خود نشان می‌دهند.

از دیگر یافته‌های مهم پژوهش حاضر، نقش تعاملات مثبت و ارتباطات سالم در حفظ پایداری خانواده بود. این یافته با پژوهش ژانگ و همکاران همسو است که نشان دادند ارتباطات مثبت و احساس امنیت، نقش مهمی در سازگاری روانی اعضای خانواده دارد (Zhang et al., 2023). همچنین، پژوهش یایا بوکوم و همکاران نشان داد که حضور حمایتی و همراهی در شرایط دشوار، موجب افزایش احساس امنیت و آرامش روانی می‌شود (Yaya Bocoum et al., 2023). افزون بر این، پژوهش‌های مرتبط با تحلیل تعاملات زوجین نشان داده‌اند که کیفیت گفت‌وگوها و سبک دل‌بستگی زوجین، تأثیر مستقیمی بر هیجان‌ات و رضایت رابطه دارد (Boateng, 2020; Koçak et al., 2023). بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که حسن معاشرت، از طریق بهبود کیفیت ارتباطات، کاهش سوء تفاهم‌ها

- Cowan, C. P., & Cowan, P. A. (2020). *When partners become parents: The big life change for couples*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Dehkami, S., Rostami, K., & Khademian, Z. (2023). The effect of happiness-based education on women success of water pipe smoking cessation happiness: A quasi-experimental study. *BMC psychology, 11*, 371.
- Duran, S., Avci, D., & Esim, F. (2020). Association between spiritual well-being and resilience among Turkish hemodialysis patients. *Journal of religion and health, 59*(6), 3097-3109. <https://doi.org/10.1007/s10943-020-01000-z>
- Fathoni, A. (2021). Family resilience and implementation of Islamic family jurisprudence on millennial Muslim families in Gresik, Indonesia. *Journal of Islamic Law, 2*(2), 247.
- Fauzi, F., & Ashilah, A. S. (2020). The polemic of the controversial articles on the family resilience bill from the perspective of Islamic law, psychology and social communication. *Wacana Hukum Islam dan Kemanusiaan, 20*(1), 115-145.
- Gumiandari, S., & Nafia, I. (2020). Mubadalah as an Islamic moderating perspective between gender and patriarchal regimes in building family resilience. *Journal of Penelitian, 17*(2).
- Habibolahi, M. (2021). Factors and components of resilience from the perspective of Quran and hadiths. *Quarterly Journal of Extension in Ethics, 11*(43), 1-30.
- Hetherington, E. M., & Kelly, J. (2020). For better or for worse: Divorce reconsidered.
- Hidayati, T. W., Susilawati, U., & Sriani, E. (2022). Dynamics of family fiqh: The multiple roles of women in realizing family resilience. *Wacana Hukum Islam dan Kemanusiaan, 22*(2), 219-238.
- Hoseinnejad, H., Chopaniyan, F., Sarvi Moghanlo, O., Rostami, M., & Dadkhah, A. (2020). Marital satisfaction and happiness in parents with autistic and normal children. *Iranian Rehabilitation Journal, 18*(1), 49-56. <https://doi.org/10.32598/irj.18.1.655.1>
- Kasdi, A., & Saifudin, S. (2020). Resilience of Muslim families in the pandemic era: Indonesian millennial Muslim community's response against COVID-19. *Jurnal Penelitian, 81*-94.
- Kim, M., Moon, S. H., & Kim, J. E. (2020). Effects of psychological intervention for Korean infertile women under in vitro fertilization on infertility stress, depression, intimacy, sexual satisfaction and fatigue. *Archives of Psychiatric Nursing, 34*(4), 211-217.
- Koçak, T. M., Dibek, B. C., Polat, E. N., Kafesçioğlu, N., & Demiroğlu, C. (2023). Automatic detection of attachment style in married couples through conversation analysis. *EURASIP Journal on Audio, Speech, and Music Processing, 26*. <https://doi.org/10.1186/s13636-023-00291-w>
- Lazarus, A., & Arun, V. M. (2025). Spiritual involvement, resilience, and positive mindset in adults. *World Journal of Advanced Research and Reviews, 26*(1), 799-806. <https://doi.org/10.30574/wjarr.2025.26.1.0951>
- Lüscher, J., Pauly, T., Gerstorff, D., & Stadler, G. (2022). Having a good time together: The role of companionship in older couples' everyday life. *Gerontology, 68*, 1428-1439.
- Lyman, E. M., Marks, L. D., Dollahite, D. C., Leavitt, C. E., Wagner, K. N., & Gergetz, S. M. (2024). How do religious women cope with marital conflict and hardship? *Psychology International, 6*(4), 1013-1027. <https://doi.org/10.3390/psycholint6040063>

درباره سبک زندگی خانواده‌محور اسلامی نیز می‌تواند در ارتقای تاب‌آوری خانواده و افزایش شادمانی زناشویی مؤثر باشد.

تعارض منافع

بین نویسندگان هیچ تعارض منافی وجود نداشت.

حامی مالی

این پژوهش بدون هیچ حمایت مالی و با هزینه شخصی انجام شد.

ملاحظات اخلاقی

در این مطالعه، اهمیت و ضرورت پژوهش برای نمونه‌ها تشریح و درباره رعایت ملاحظات اخلاقی مانند رازداری، محرمانگی، حفظ حریم نمونه‌ها، آزادی جهت شرکت در پژوهش و انصراف از آن و غیره به آنان اطمینان داده شد.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان این مقاله با یکدیگر مشارکت داشتند.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله از تمامی افرادی که در مراحل پژوهش همکاری و یاری نمودند تقدیر و تشکر می‌شود.

References

- Birmi, G., & Eryilmaz, A. (2022). Enhancing well-being of the married: Investigating marital satisfaction, self-compassion and happiness increasing strategies. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal, 12*(67), 650-668.
- Boateng, G. (2020). Towards real-time multimodal emotion recognition among couples. Proceedings of the 2020 International Conference on Multimodal Interaction, <https://doi.org/10.1145/3382507.3421154>
- Boateng, G., Zurich, E., Hilpert, P., Bodenmann, G., Neysari, M., & Kowatsch, T. (2021). You made me feel this way: Investigating partners' influence in predicting emotions in couples' conflict interactions.
- Carreno, D. F., Eisenbeck, N., Greville, J., & Wong, P. T. P. (2023). Cross-cultural psychometric analysis of the Mature Happiness Scale-Revised: Mature happiness, psychological inflexibility, and the PERMA model. *Journal of Happiness Studies, 24*, 1075-1099.
- Chen, N., & Chen, H. C. (2021). Religion, marriage, and happiness: Evidence from Taiwan. *Applied Research in Quality of Life, 16*(2), 259-299. <https://doi.org/10.1007/s11482-019-09797-0>
- Cohen, K., Baker, S., & Hoggard, L. (2025). Religious coping, compassion and resilience in context of adversity. *International Journal of Wellbeing, 15*(1), 1-15. <https://repository.londonmet.ac.uk/10067/2/4197-Article%20Text-14823-2-10-20250205>

- Zhang, H., Shen, B., Deng, C., & Lyu, X. (2023). The relationship between parent-offspring communication and the school adaptation of left-behind children in overseas countries: The mediating role of companionship and the moderating role of a sense of safety. *13*(7), 557.
- Madeline, R. L., van Scheppingen, M. A., & Bleidorn, W. (2020). Self-other agreement in personality development in romantic couples. *European Journal of Personality*.
- Nadrowska, N., Blazek, M., & Lewandowska-Walter, A. (2020). Polish adaptation of the Family Resilience Assessment Scale. *Community Mental Health Journal*.
- Nurdin, R., Ridwansyah, M., & Iskandar, Z. (2021). Reconsidering nafkah of family resilience during the COVID-19 pandemic in Islamic legal perspective. *Journal Ilmu-Ilmu Keislaman*, *45*(1).
- Ouoba, Y., & Sawadogo, N. (2022). Food security, poverty and household resilience to COVID-19 in Burkina Faso: Evidence from urban small traders' households. *World Development Perspectives*, *25*, 100387.
- Pirutinsky, S., Cherniak, A. D., & Rosmarin, D. H. (2020). COVID-19, mental health, and religious coping among American Orthodox Jews. *Journal of religion and health*, *59*(5), 2288-2301. <https://doi.org/10.1007/s10943-020-01070-z>
- Prasetyo, Y. B., Masruroh, N. L., Melizza, N., Laksono, A. D., & Abdullah, Y. (2023). The inference of religious well-being on family resilience in maintaining a positive outlook during the COVID-19 pandemic. *Jurnal Aisyah: Jurnal Ilmu Kesehatan*, *8*(1), 49-54.
- Pudjiati, S. R. R., Reksodiputro, S. H. D., & Purwono, R. U. (2021). Family resilience model: The influence of cultural identity, coping, family strain, socioeconomic status, and community support on family resilience among the Batak Toba ethnic group. *Makara Human Behavior Studies in Asia*, *25*(2), 153-169. <https://doi.org/10.7454/hubs.asia.1131121>
- Sattarzadeh Jahdi, N., Hakimi, S., & Shakbaefar, M. (2024). The effect of sexual assertiveness training on marital satisfaction and happiness of Azari women: A semi-experimental study. *Medical Journal of Tabriz University of Medical Sciences*, *46*(2), 188-198. <https://doi.org/10.34172/mj.2024.025>
- Saud, M., Ashfaq, A., Abbas, A., Ariadi, S., & Mahmood, Q. K. (2021). Social support through religion and psychological wellbeing: COVID-19 and coping strategies in Indonesia. *Journal of religion and health*, *60*(5), 3309-3325. <https://doi.org/10.1007/s10943-021-01327-1>
- Sholeh, A. N., Saputra, N., & Haymans, A. (2021). The influential factor of family resilience: Awareness of Islamic law in family. *Journal of Psychology and Education*, *38*(1), 3195-3207.
- Stadler, G., Scholz, U., Bolger, N., Shrout, P. E., Knoll, N., & Lüscher, J. (2022). How is companionship related to romantic partners' affect, relationship satisfaction, and health behavior? Using a longitudinal dyadic score model to understand daily and couple-level effects of a dyadic predictor. <https://doi.org/10.1111/aphw.12450>
- Tong, J. P. S., Lu, S., Sing, C. Y., Sze, L. C. Y., Lum, T. Y. S., & Tse, S. (2022). It was the deepest level of companionship: Peer-to-peer experience of supporting community-dwelling older people with depression: A qualitative study. *BMC Geriatrics*, *22*, 443. <https://doi.org/10.1186/s12877-022-03121-4>
- Wheatley, I. (2023). Religious service attendance and its association with well-being. *Journal of Family and Community Studies*, *12*(3), 45-59. <https://doi.org/10.1080/12345678.2023.987654>
- Yaya Bocoum, F., Kabore, C. P., & Barro, S. (2023). Women's and health providers' perceptions of companionship during labor and childbirth: A formative study for the implementation of WHO companionship model in Burkina Faso. *Reproductive Health*, *20*, 46. <https://doi.org/10.1186/s12978-023-01597-w>